

DEFINIRANJE KOMPETENCIJA UČENIKA U UČENJU I PODUČAVANJU NJEMAČKOG JEZIKA

Stručni rad / Professional paper

UDK 371.3:811.112.2

Znanje i kompetencije stranog jezika pa tako i njemačkog važni su čimbenici u postizanju cilja interkulturalnosti i višejezičnosti kao jednog od temelja očuvanja kulturne i jezične raznolikosti. Stoga se ovim radom naglašava važnost i uloga kompetencija u nastavi i učenju njemačkog jezika, a to je ujedno i samo težište članka. Naglašena je i uloga vještina u istom procesu kao i sami ishodi učenja.

Ključne riječi: kompetencija, vještina, njemački jezik, učenje, komunikacija

1. Uvod

Nakon engleskog jezika njemački je najčešći jezik koji se uči u hrvatskim školama kao strani jezik. U osnovnim školama gotovo 35% djece pohađa nastavu njemačkog jezika (njemački kao prvi strani jezik i njemački kao izborni predmet), a u srednjim školama oko 30% učenika (njemački kao prvi ili drugi strani jezik)³. Znanje njemačkog jezika od velike je važnosti kako za obrazovanje tako i za uspostavljanje društvenih i poslovnih međunarodnih odnosa i svakako je prednost u vremenu brzih promjena koje se događaju kao posljedica razvoja informatičke i komunikacijske tehnologije. Iz perspektive procesa europske integracije i ciljeva ujedinjene Europe, znanje njemačkoga jezika bitan je čimbenik u postizanju cilja višejezičnosti⁴. Nakon definiranih ciljeva učenja, te njihovog provođenja u nastavnom procesu, kompetencije se u prvom planu mogu definirati kao mogućnost samog učenika da upravo svakom pojedinom kompetencijom ostvari postavljene ciljeve.

Mnogi autori navode kako je teško opisati, te dati jedinstvenu i konkretnu definiciju pojma kompetencije. Za neke je ona temeljna karakteristika osobe koja rezultira u učinkovitom obavljanju posla. Može biti također i osobina, motiv, vještina, aspekt slike o sebi ili socijalne

¹ Ekonomsko-birotehnička škola Slavonski Brod

² Osnovna škola "Blaž Tadijanović" Slavonski Brod

³ Preuzeto sa: http://www.zagreb.diplo.de/Vertretung/zagreb/hr/06/Bilaterale_Kulturbeziehungen/Bilaterale_Kulturbeziehungen.html (pristup: 9.12.2011.)

⁴ Prema: Vijeće Europe (2005.), *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje*, Školska knjiga, Zagreb

uloge, ili korpus znanja koju ona ili on koristi⁵. Za druge je ona pak definirana kao skup ponašanja koji su instrumentalni za postizanje željenih rezultata i ishoda⁶.

2. Kompetencije učenika u njemačkom jeziku

Krajem 70-ih godina glavnim ciljem učenja stranih jezika, pa tako i njemačkog jezika, definirala se komunikacijska kompetencija. Kako se smatralo da je taj cilj prilično nejasan i neodređen, došlo je do njegova razgranjavanja u tri potkompetencije - jezičnu (lingvističku) kompetenciju, sadržajno-kognitivnu i socijalno-afektivnu kompetenciju⁷. U nastavku će biti pobliže objašnjena svaka od kompetencija.

2.1. Jezična kompetencija

Kako se vladanje jezikom sastoji od mnogih djelomičnih aspekata (vokabular, gramatičke strukture, govorna intonacija, jezične vještine i sl.), što čini uistinu kompleksnu cjelinu, jako je teško shvatiti cilj učenja koji se globalno formulira kao „ovladavanje njemačkim jezikom“. Taj kompleksni cilj učenja nije postignut ako je samo jedna od sastavnica svladana. Primjerice, ako su samo gramatičke strukture kognitivno svladane, ako se vlada samo vokabularom, ili ako se razumije samo pisani tekst, ne može se reći da osoba vlada jezikom. Cilj nije postignut ni onda kada osoba vlada samo dvjema ili svim komponentama neovisno jedne o drugoj, već sve komponente moraju biti zadovoljene istovremeno.

Kao elemente učenja za potpuno ovladavanje nekim stranim jezikom Neuner navodi sljedeće sastavnice jezika:⁸

- vladanje gramatičkim strukturama,
- vladanje govornim činovima,
- vladanje komunikacijskim situacijama i određenim vrstama tekstova,
- vladanje parajezičnim sredstvima izražavanja (izgovor, naglasak) i izvanjezičnim sredstvima izražavanja (gestika i mimika),
- vladanje vještinama: slušanje, govorenje, čitanje i pisanje.

Navedenim sastavnicama Häusler dodaje i sljedeće:⁹

- senzibilizacija za kulturalne razlike,
- znanje o reprezentativnim sadržajima koji se odnose na poznavanje kulture i civilizacije druge zemlje, uključujući i poznavanje književnosti,
- vladanje tehnikama za rad i učenje koje se odnose na jezik.

⁵ Boyatzis (1982.) prema Kurz, R. / Bartram, D. (2002.) *Competency and Individual Performance: Modelling the World of Work*. In I. T. Robertson, M. Callinan and D. Bartram (Eds.), *Organizational Effectiveness: The Role of Psychology* (str. 225-255), John Wiley, Chichester, str. 229

⁶ Kurz, R. / Bartram, D. (2002.), str. 229 (vidi bilješku⁵)

⁷ Heyd, G. (1991.), *Grundwissen für den Unterricht in Deutsch als Fremdsprache*, Verlag Moritz Diesterweg, Frankfurt am Main

⁸ Neuner (1979.) prema Heyd (1991.) (vidi bilješku⁷)

⁹ Häusler, M. (2008.) Neobjavljena skripta metodike i didaktike njemačkog jezika, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za germanistiku, Zagreb

Sve spomenute komponente, a koje su pojedinačno neophodne za razvoj komunikacijske kompetencije, utječu na to hoće li se učenik u određenoj situaciji jezično snaći te igraju veliku ulogu u učenju njemačkoga jezika. Stoga ih sve treba na primjeren način poučavati i uvježbavati.

Za pobliže opisivanje ciljeva učenja njemačkog jezika Häusler navodi komunikacijsku namjeru, tematska područja, situacije i vrste tekstova.¹⁰

Komunikacijske namjere mogu se podijeliti u nekoliko područja koja bi učenik trebao savladati, a tu ulaze:

- socijalni kontakti – učenik bi trebao znati sebe ili nekoga predstaviti, nekoga pozdraviti i reagirati na pozdrav, s nekim se oprostiti, iznijeti svoje želje, dati kompliment, ispričati se i sl;
- tijek razgovora - učenik bi trebao znati započeti ili završiti razgovor ili primjedbu, osigurati tijek razgovora (primjerice kroz potpitanje ako sadržaj izjave nije razumio ili čuo), uspostaviti razumijevanje u slučaju smetnje (moliti koga da ponovi i sl.);
- poruka – učenik bi trebao samostalno nešto definirati, identificirati; nekoj pojavi/objektu pripisati osobinu, iskazati pripadnost, događaj ili činjenično stanje razvrstati po mjestu, vremenu ili načinu, nešto obrazložiti, iskazati mogućnost ili nužnost i sl.;
- stav – učenik bi trebao opravdati, iskazati uvjet pod kojim bi nešto napravio, potvrditi da je nešto takvo kakvo jest, nekome proturječiti, iznijeti mišljenje ili nesigurnost/neizvjesnost i sl.;
- osjećaji i raspoloženja – učenika bi trebao znati iskazati oduševljenje, simpatiju, radost, zadovoljstvo, ravnopravnost, suosjećanje, tugu, razočaranje, nezadovoljstvo i sl.

Iz ovoga kratkog presjeka komunikacijskih namjera može se iščitati cilj uporabe jezika, kako materinskog, tako i njemačkog jezika, a to je izraziti osjećaje, namjere te razmjenjivati informacije s okolinom.

Tematska područja odnose se na teme o kojima bi učenik trebao učiti, a neophodna su kako bi učenik bio osposobljen za komunikaciju. Neka od značajnih tematskih područja su svijet rada, institucije, obrazovanje, slobodno vrijeme i zabava, zdravstvena skrb, mediji, način života (prehrana, odijevanje, stanovanje, higijena), politika, gospodarstvo, putovanja (smještaj, restorani, znamenitosti) i sl.

Svaka od tih tema obuhvaća različite sadržaje koji bi se mogli i precizirati, ali s obzirom na temu rada, mislimo da detaljniji opis nije potreban. Važno je dodatno nepomenuti da nastavnik treba imati na umu razinu do koje bi učenik trebao ovladati određenom temom, ovisno o tome uči li jezik kao prvi ili kao drugi strani jezik te s obzirom na njegove komunikacijske potrebe.

Učenik se može naći u određenim situacijama s određenim ulogama u kojima bi se trebao znati snaći. Neke od brojnih situacija su: u dućanu (kupac - prodavač), u hotelu (gost – osoblje), u restoranu, kafiću, lokalu (gost – poslugi), javna prijevozna sredstva (putnik, suvozač - osoblje), kod liječnika (pacijent - liječnik), na policijskoj postaji, u javnoj službi (građanin - policajac, službenik).

¹⁰ Häusler, M. (2008.) (vidi bilješku⁹)

Cilj nastave njemačkog jezika je osposobiti učenika za komunikaciju u brojnim životnim situacijama. Tako se tijekom cjelokupnog učenja njemačkog jezika učenici susreću s tematskim cjelinama koje obuhvaćaju upravo navedene situacije, naravno sve u skladu sa stupnjem učenikova psihološkog, emocionalnog i socijalnog razvoja. Podrazumijeva se da će učenici biti motiviraniji za učenje sadržaja koji su bliži njihovim interesima, što se odražava i na uspjeh u učenju njemačkog jezika.

Postoji mogućnost da će se učenik susresti s brojnim vrstama tekstova (pismenim i tekstovima za slušanje) koje bi trebao razumjeti i interpretirati:

- pismeni tekstovi: knjige (kratke priče, isječki ili kratki tekstovi u prozi i sl.), novine i časopisi (aktualne informacije, reportaže, reklame i sl.), natpisi ili plakati (upute u javnim prometnim sredstvima, na automatima, u javnim ustanovama i sl.), katalozi ili prospekti (jelovnik, upute za korištenje, prospekti za turiste i sl.);
- tekstovi za slušanje: radio, televizija i film (aktualne informacije, izvješća, kratki razgovori i sl.), priopćenja ili obavijesti (na kolodvoru, aerodromu, u javnim prometnim sredstvima).

Navedene vrste tekstova, a i brojne druge, učenik bi trebao razumjeti i moći samostalno proizvoditi, što bi mu nastava njemačkog jezika trebala omogućiti.

Sve navedeno u poglavlju odnosilo se na jezične kompetencije učenika u nastavi njemačkog jezika, ali sama jezična kompetencija nije dovoljna za ovladavanje jezikom. Neophodno je da u nastavi njemačkog jezika učenik stekne i sadržajno-kognitivnu i socijalno-afektivnu kompetenciju, na što će se autorice osvrnuti u nastavku teksta.

2.1. Sadržajno-kognitivna kompetencija

Sadržajno-kognitivna kompetencija odnosi se na znanje o kulturnoj pozadini i činjenicama ciljane kulture, bez kojih se jezik ne može dovoljno dobro naučiti.¹¹ Slično tome i Vijeće za kulturnu suradnju ističe kako je potrebno „bolje i dublje razumjeti način života i razmišljanje drugih naroda i njihovu kulturnu baštinu“¹² radi upoznavanja jezika drugih država, kao i usvajanje onih vještina u korištenju tih jezika koje će omogućiti zadovoljavanje potreba za komunikacijom.

2.2. Socijalno-afektivna kompetencija

Posljednja kompetencija koju Heyd navodi je socijalno-afektivna.¹³ Pragmatički gledano, ovom kompetencijom želi se naglasiti da se jezik ne može izolirano prenijeti nego kao dio različitih, alternativnih načina ponašanja, što se stječe, između ostaloga, sudjelovanjem u različitim društvenim aktivnostima te razvijanjem međuljudskih odnosa.

Svim navedenim kompetencijama, ako ih je stekao, učenik se može koristiti u raznim kontekstima, različitim uvjetima i ograničenjima, što se očituje u jezičnim aktivnostima kao što

¹¹ Heyd, G. (1991.), Grundwissen für den Unterricht in Deutsch als Fremdsprache, Verlag Moritz Diesterweg, Frankfurt am Main

¹² Prema: Vijeće Europe (2005.), Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje, Školska knjiga, Zagreb, str. 3; dalje u tekstu: ZEROJ

¹³ Heyd, G. (1991.) (vidi bilješku¹¹)

su proizvodnja ili razumijevanje tekstova vezanih uz određena tematska područja. Ciljevi učenja stranog jezika mogu se razgranati u odnosu na različite kompetencije, koje stručnjaci drugačije klasificiraju, ovisno o području svojega interesa. Za razliku od Heyd, koja izdvaja tri ranije opisane kompetencije, ZEROJ izdvaja kao osnovu komunikacijsku jezičnu kompetenciju, što ćemo detaljno prikazati u sljedećem poglavlju.

3. Opće kompetencije učenika prema ZEROJ-u

Kako bi učenici obavili određene aktivnosti koje od njih zahtijevaju određene komunikacijske situacije, koriste se određenim brojem kompetencija koje su stekli s predhodnim iskustvom. Sve ljudske kompetencije pridonose sposobnostima komuniciranja korisnika jezika. Kako bismo razlikovali kompetencije koje nisu u izravnoj vezi s jezikom od izrazito jezičnih kompetencija, u nastavku će ukratko biti objašnjene i jedne i druge.

Prema ZEROJ-u opće kompetencije učenika koje nisu u izravnoj vezi s jezikom su:

a) deklarativno znanje koje se odnosi na poznavanje svijeta (bilo da potječe iz iskustva, obrazovanja i sl.), a obuhvaća mjesta, institucije i organizacije, osobe, događaje i sl. Važno je da učenik stekne faktografsko znanje, npr. o bitnim zemljopisnim, demografskim, gospodarskim i političkim obilježjima zemlje ili zemalja u kojima se taj jezik govori.

b) Sociokulturalno znanje podrazumijeva poznavanje društva i kulture zajednice ili zajednica u kojima se neki jezik govori, primjerice svakodnevni život (hrana i piće, državni praznici, radne navike i sl.), uvjeti života (životni standard, stambeni uvjeti), međuljudski odnosi (odnosi između spolova, međugeneracijski odnosi, odnosi unutar obitelji i sl.), vrijednosti, uvjerenja i stavovi vezani uz društvene klase, bogatstvo, institucije, tradiciju, religiju, humor i sl.

c) Interkulturalna svijest može se definirati kao svijest i razumijevanje odnosa (sličnosti i razlika) između „svijeta podrijetla“ i „svijeta ciljne zajednice“¹⁴. Interkulturalna svijest uključuje svijest o regionalnim i društvenim razlikama obaju svjetova, a često i svijest o tome kako jedna zajednica doživljava drugu (stereotipi).

d) Vještine i umijeća možemo podijeliti na praktične vještine i umijeća (društvene vještine – poštovanje pravila ponašanja, sposobnost postupanja u skladu s konvencijama i sl.; životne vještine – sposobnost obavljanja svakodnevnih radnji poput kupanja, oblačenja i sl.) te interkulturalne vještine i umijeća koje obuhvaćaju sposobnost uspostavljanja odnosa između vlastite i strane kulture, sposobnost prevladavanja stereotipiziranih odnosa i sl.

e) Egzistencijalne kompetencije čine osobni faktori koji se odnose na stajališta, (primjerice stupanj učenikove zainteresiranosti i otvorenosti prema novim kulturama, drugim ljudima, idejama i sl.), zatim motivacije (unutarnje i vanjske, želju i ljudsku potrebu za komunikacijom i sl.), vrijednosti (etičke, moralne), vjerovanja (vjerska, filozofska i sl.), crte ličnosti (govorljiv/šutljiv, optimist/pesimist, spontan/suzdržan, inteligentan ili ne i sl.). Smatra se da stajališta i crte ličnosti uvelike utječu ne samo na ulogu učenika u komunikacijskim situacijama već i na njegovu sposobnost učenja.

¹⁴ Prema: Vijeće Europe (2005.), str. 107, (vidi bilješku¹⁵)

f) Sposobnost učenja jest sposobnost promatranja i sudjelovanja u novim iskustvima te integriranje novih spoznaja u postojeće znanje i prema potrebi promjena tog znanja. Obuhvaća različite komponente poput svijesti o jeziku i komunikaciji, općih fonetskih vještina, vještina učenja i heurističkih vještina.

Kako bi učenici realizirali svoje komunikacijske namjere, aktiviraju, osim navedenih općih sposobnosti, i komunikacijske kompetencije koje su više jezičnog karaktera, a koje će u nastavku rada biti detaljnije opisane.

4. Komunikacijske jezične kompetencije

Prema ZEROJ-u komunikacijske jezične kompetencije sastoje se od nekoliko sastavnica: lingvističke, sociolingvističke i pragmatičke, od kojih svaka uključuje znanja te vještine i umijeća.

Lingvističkom kompetencijom smatraju se leksička, fonološka i sintaktička znanja i vještine. Ta sastavnica nije vezana samo uz opseg i kvalitetu znanja (primjerice u smislu fonetske distinkcije ili točnosti vokabulara) već i na kognitivno organiziranje i način na koji je to znanje pohranjeno (primjerice različite asocijativne mreže u koje govornik pohranjuje određeni leksički element) te na mogućnost priziva (aktiviranje, prisjećanje i raspoloživost).

Sociolingvistička kompetencija osnosi se na sociokulturalne uvjete korištenja jezika. Zbog svoje osjetljivosti na društvene norme (pravila ponašanja, pravila koja određuju odnose između generacija, spolova, klasa i sl.), sociolingvistička sastavnica ima snažan utjecaj na sve oblike jezične komunikacije među predstavnicima različitih kultura.

Pragmatična kompetencija odnosi se na funkcionalno korištenje jezičnih resursa (ostvarivanje jezičnih funkcija, govornih činova), oslanjajući se na scenarije interaktivnih razmjena. Odnosi se i na usvajanje diskursa, koheziju i koherentnost, identifikaciju vrsta i oblika teksto-va i sl. Za ovu sastavnicu potrebno je naglasiti snažan utjecaj interakcije i kulturnog okruženja u kojima se te sposobnosti izgrađuju.

Na temelju opisa sastavnica komunikacijskih jezičnih kompetencija mogu se povući paralele s kompetencijama koje je istaknula Heyd¹⁵. Ono što je kod Heyd jezična kompetencija, prema ZEROJ-u se grana u lingvističku i pragmatičnu kompetenciju. S druge strane, sadržajno-kognitivna i socijalno-afektivna kompetencija u ZEROJ-u su ujedinjene u sociolingvističku kompetenciju, koja obuhvaća i znanje o kulturnoj pozadini i socijalne aktivnosti.

U nastavku rada će detaljnije biti objašnjeni parametri koji mogu biti korisni pri klasificiranju i opisu jezičnog sadržaja, a koji su značajni u učenju njemačkog jezika.

4.1. Leksička kompetencija

Poznavanje i sposobnost korištenja vokabularom nekog jezika uključuje i leksičke i gramatičke elemente. Leksičkim elementima smatraju se primjerice gotovi izrazi (pozdrave, poslovice i sl.), pojedinačne riječi koje mogu biti otvorenog tipa (imenice, glagoli, pridjevi, prilozi i sl.) te zatvorene leksičke cjeline (dani u tjednu, mjeseci u godini i sl.). S druge strane

¹⁵ Heyd, G. (1991.) (vidi bilješku¹¹)

gramatički elementi pripadaju riječima zatvorenog tipa primjerice članovima (*der, die, das*), osobnim zamjenicama (*ich, du, er, si, es, wir, ihr, sie*), pomoćnim glagolima, veznicima, prijedlozima i sl.

4.2. Gramatička kompetencija

Gramatička kompetencija može se definirati kao poznavanje i sposobnost korištenja gramatičkih resursa nekog jezika. To je sposobnost razumijevanja i izražavanja značenja proizvodnjom i prepoznavanjem ispravno složenih fraza i rečenica u skladu s tim pravilima. Prema tradicionalnom pristupu gramatici osvrnut ćemo se na razliku između morfologije i sintakse. Morfologija se bavi unutrašnjom organizacijom riječi, odnosno njezinom morfološkom strukturom (korijen i/ili osnova te afiksi - prefiksi, sufiksi i infiksi). S obzirom na opisanu strukturu riječi se mogu klasificirati kao proste riječi (otac, mir), izvedenice (korijen+afiks, primjerice prevelik, starost) te složenice (televizija, sociolingvistika).

Za razliku od morfologije sintaksa se bavi organizacijom riječi u rečenici ovisno o kategorijama, elementima, klasama, strukturama, procesima i odnosima, što se često predstavlja kao sustav pravila. Sposobnost organiziranja rečenice da bi se prenijela namjeravana poruka bitan je aspekt komunikacijske kompetencije.

4.3. Semantička kompetencija

Semantička kompetencija podrazumijeva učenikovu svijest o organizaciji značenja i njegovoj kontroli tog značenja. Postoje leksičke, gramatičke i pragmatične semantike, od kojih svaka uključuje određenu jezičnu razinu. Primjerice, leksička semantika bavi se pitanjima značenja riječi (konotacije) ili odnosom među riječima (sinonimija/antonimija). Gramatička se semantika bavi značenjima gramatičkih elemenata, kategorija, struktura i sl. Naposljetku, pragmatična semantika bavi se logičnim odnosima poput posljedica, pretpostavki i sl.

4.4. Fonološka kompetencija

Ovom vrstom kompetencije smatra se poznavanje te sposobnost percepcije i produkcije zvučnih jedinica (fonema) jezika i njihove realizacije u određenim kontekstima (alofona). Nadalje, tu ulaze i vještine i znanje naglašavanja i ostvarivanja ritma u rečenici, potom ostvarivanje pravilne intonacije, ispravno naglašavanje određenih slogova u riječima i sl.

4.5. Ortografska kompetencija

Ortografska ili pravopisna kompetencija označava znanja i vještine percepcije i produkcije koje tvore pisane tekstove. Sustavi pisanja svih europskih jezika temelje se na abecedi, a u tim sustavima učenici bi trebali poznavati te biti sposobni primiti i proizvesti sljedeće elemente: oblik velikih i malih slova (tiskanih i u kurzivu), ispravno pisanje riječi, uključivši priznate skraćnice, interpunkciju i njezino pravilno korištenje i sl.

4.6. Ortoepska kompetencija

Pod ortoepskom ili pravogovornom kompetencijom podrazumijeva se vještina učenika da može naglas pročitati pripremljeni tekst ili da govoru ispravno upotrijebi riječi s kojima se susreo samo u pisanom obliku. To može uključivati poznavanje pravopisnih konvencija, sposobnost korištenja rječnika, poznavanje implikacija pisanih oblika (posebno interpunkcije za označavanje ritma i sl.).

4.7. Sociolingvistička kompetencija

Slično onome što je Heyd¹⁶ navela u svojoj klasifikaciji kompetencija, sociolingvistička kompetencija i u ovom kontekstu bavi se znanjem i vještinama koje zahtijeva socijalna dimenzija uporabe jezika. S obzirom na to da smo prethodno iznijeli samo osnovne odrednice sociolingvističke kompetencije, u nastavku teksta detaljnije ćemo se posvetiti onim aspektima koji se odnose na korištenje jezika, a koji prije nisu spomenuti.

Prije svega, postoje načini pomoću kojih se u jeziku mogu označiti društveni odnosi. Oni se mogu značajno razlikovati u različitim jezicima i kulturama, ovisno o faktorima poput statusa sugovornika, njihove bliskosti, stupnja formalnosti diskursa i sl. Sljedeći primjeri nisu potpuno univerzalni jer mogu, ali ne nužno, imati svoje ekvivalente u drugim jezicima. To su primjerice načini pozdravljanja, koji se mogu razlikovati s obzirom na to dolazi li osoba (*Dobar dan! Bok! – Guten Tag! Hallo!*), odlazi li (*Doviđenja. Vidimo se. – Aufwiedersehn. Bis bald.*) ili se predstavlja (*Drago mi je. – Es freut mich.*). Društveni odnos precizira se u komunikaciji nadalje izborom načina obraćanja. Tako postoje formalno (*gospodine - Herr, gospođo - Frau* i sl.), neformalno (*Marko, Tatjana – Hans, Anna*) i familijarno (*dragi, ljubavi – Schatz, Mein/e Liebste/r*) obraćanje.

Nadalje, jezikom se mogu izraziti i pravila pristojnog ponašanja koja su bitan aspekt u svakom jeziku te se razlikuju od jedne do druge kulture i često su izvor međuetničkih nesporazuma, osobito ako se konvencionalne forme doslovno interpretiraju. Postoji takozvana „pozitivna“ pristojnost koja uključuje pokazivanje zanimanja za zdravlje druge osobe, izražavanje divljenja, zahvalnosti, gostoljubivosti i sl. S druge strane postoji i „negativna pristojnost“, pod kojom se smatra izražavanje žaljenja, izvlačenje, izbjegavanje prijetećeg načina ponašanja (direktne naredbe i sl.).

Bitnom komponentom jezičnog aspekta sociokulturalne kompetencije smatra se i poznavanje izraza narodne mudrosti, koji sadržavaju i podržavaju opća stajališta i velik doprinos narodnoj kulturi. U izraze narodne mudrosti ulaze poslovice (*Tko rano rani, dvije sreće grabi. - Morgenstund hat Gold im Mund*), idiomatski izrazi (*Ruka ruku mije. - Eine Hand wäscht die andere.*) te ustaljeni izrazi (*Kakav si, takav si. – Du bist so, wie du bist.*)

4.8. Pragmatična kompetencija

Posljednja od jezičnih komunikacijskih kompetencija sastavnica je pragmatična kompetencija. Ova se kompetencija bavi učenikovim poznavanjem načela prema kojima su poruke

¹⁶ Heyd, G. (1991.) (vidi bilješku¹¹)

organizirane, strukturirane i prilagođene kontekstu, korištene za obavljanje komunikacijskih funkcija te nizane u skladu s interakcijskim i transakcijskim shemama.

U učenju njemačkog jezika potrebno je njegovati sve nabrojane kompetencije. Svaku od njih potrebno je razvijati jer ako jedna nedostaje učenik neće potpuno ovladati jezikom. Pored ovih kompetencija, u potpunom ovladavanju njemačkog jezika vrlo bitnu ulogu igraju vještine – čitanje i slušanje s razumijevanjem, pisanje te govorenje na njemačkom jeziku. Kako bismo pobliže objasnili ulogu navedenih vještina u nastavi njemačkoga jezika, poslužiti ćemo se „Ispitnim katalogom za državnu maturu u školskoj godini 2010./2011.“¹⁷ za njemački jezik.

5. Njemački jezik na državnoj maturi

Pojedine zemlje, školski sustavi i institucije, primjerice Vijeće Europe, sve više pokušavaju razvijati objektivne instrumente vanjske provjere znanja, a odnedavno je među njima i Hrvatska, u kojoj se od školske godine 2009./2010. provodi državna matura kao objektivni način ocjenjivanja učeničkoga znanja. Prema Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa¹⁸ kao cilj državne mature navodi se „provjera i vrednovanje postignutih znanja, vještina i sposobnosti učenika koje su stekli tijekom obrazovanja u osnovnoj i srednjoj školi prema propisanim nastavnim planovima i programima“. Između ostaloga, državnom bi se maturom trebalo objektivno i nepristrano ocijeniti znanje svakog pojedinog učenika, čime bi se dobila usporediva ocjena svih učenika u Hrvatskoj, a to bi omogućilo pravedniji pristup nastavku školovanja kao i zapošljavanju. U okviru obrazovne politike kojom se provodi državna matura prikazat ćemo vještine koje se ocjenjuju u njemačkom jeziku.

Prije svega, važno je napomenuti da u nastavi njemačkog jezika, a time i državnoj maturi, postoje dvije razine. To su osnovna razina na kojoj se usvajaju i ispituju temeljna jezična znanja i sposobnosti, te viša razina koja se odnosi na ona jezična znanja i sposobnosti koje su važne za daljnje školovanje u obrazovnim područjima u kojima je nužno posjedovanje više razine komunikacijske jezične kompetencije na njemačkom jeziku. Prema ZEROJ-u osnovnom razinom njemačkog jezika, koja se provodi u četverogodišnjim strukovnim školama, smatra se razina A2 vladanja njemačkim jezikom. S druge strane, u ZEROJ-u se navodi kako se viša razina odnosi na poučavanje njemačkog u gimnazijama, te se nakon završetka gimnazije stječe razina B2.

5.1. Vještine učenika u nastavi njemačkog jezika na državnoj maturi

U učenju jezika, kako materinskog, tako i stranoga razvijaju se različite vještine koje čine učenikovu kompetenciju u jeziku. U nastavi njemačkog jezika u srednjim školama vrednuju se sljedeće vještine: čitanje, slušanje, pisanje i vještina govorenja. Kao što je navedeno u prethodnom poglavlju, postoje osnovna i viša razina učenja njemačkog jezika, što se može pratiti u svakoj vještini zasebno. Shodno tome, postoje osnovna i viša razina čitanja s razmišljanjem, osnovna i viša razina slušanja s razumijevanjem, osnovna i viša razina pisanja te

¹⁷ Maljković, Lj., Brekalo, M. i sur. (2010./2011.), *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2010./2011.*, (http://dokumenti.ncvvo.hr/Ispitni_katalozi_10-11/Obvezni/IK-njem.pdf11.; pristup: 1.12.2011.)

¹⁸ <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2246> (pristup: 13.12.2011.)

osnovna i viša razina govorenja. U nastavku ćemo opisati svaku od vještina, ukazujući na razliku između dviju razina učenja, s tim da ćemo izostaviti govorenje koje se školske godine 2010./2011. nije provjeravalo na državnoj maturi zbog tehničkih razloga, kako se navodi u „Ispitnom katalogu za državnu maturu u školskoj godini 2010./2011.“¹⁹

5.1.1. Čitanje s razumijevanjem

Cilj je ove ispitne cjeline ispitati učenikovu sposobnost samostalnoga čitanja s razumijevanjem raznovrsnih autentičnih (preuzeti iz raznih autentičnih izvora kao što su novine, časopisi, knjige, brošure, internet itd.) ili prilagođenih tekstova, koji bi trebali biti tematski bliski dobi, iskustvima i interesima učenika. Budući da čitanje s razumijevanjem podrazumijeva shvaćanje leksičkoga, morfološkoga, sintaktičkoga, semantičkoga i pragmatičkoga sustava pisanoga teksta, cilj je ove ispitne cjeline provjeriti raspolaže li pristupnik potrebnim znanjima i sposobnostima iz navedenih područja na receptivnoj i produktivnoj razini.

Prema nastavnome planu i programu za gimnazije (B2 razina) u „Ispitnom katalogu za državnu maturu u školskoj godini 2010./2011.“ za njemački jezik²⁰ navode se sljedeći rezultati učenja, s naglaskom na ono što bi učenik trebao moći:

- prilično samostalno čitati razne tekstne vrste prilagođavajući način i brzinu čitanja tekstu i svrsi čitanja te selektivno koristiti priručnike i pomoćnu literaturu,
- izvući informacije, ideje i mišljenja iz stručnih izvora unutar područja osobnoga interesa,
- razumjeti članke i izvještaje koji se bave aktualnim problemima kojima autor teksta izražava određena shvaćanja, gledišta i stavove,
- razumjeti stručne članke i izvan područja vlastitoga interesa, uz poteškoće samo one u kojima se pojavljuju rjeđe korišteni izrazi i pojmovi.

S obzirom na navedene obrazovne ishode u ovoj ispitnoj cjelini ispituje se može li učenik razumjeti glavnu poruku u tekstu, pronaći određene specifične informacije, razumjeti pojedinosti u tekstu, osnovna i implicitna značenja, prepoznati i u rečenicama prikladno uporabiti određene leksičke jedinice te određene gramatičke strukture.

Navedene kompetencije u području čitanja odnosile su se, kao što je rečeno, na gimnazijski program (B2 razina), u nastavku ćemo navesti značajke programa četverogodišnjih strukovnih škola (A2 razina).

Glavni je cilj ove ispitne cjeline isti kao i za višu, a svodi se na provjeru sposobnosti samostalnoga čitanja s razumijevanjem autentičnih ili u manjoj mjeri prilagođenih tekstova, no na ovoj se razini zahtijevaju jednostavniji obrazovni ishodi:

- razumjeti kratke, jednostavne tekstove koji sadržavaju najučestaliji vokabular,
- razumjeti kratke, jednostavne tekstove o poznatim temama i tekstove konkretnoga sadržaja u kojima se rabi uobičajeni svakodnevni vokabular,

¹⁹ Maljković, Lj., Brekalo, M. i sur. (2010./2011.), *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2010./2011.*, (http://dokumenti.ncvvo.hr/ispitni_katalozi_10-11/Obvezni/IK-njem.pdf11.; pristup: 1.12.2011.)

²⁰ Maljković, Lj., Brekalo, M. i sur. (2010./2011.), (vidi bilješku²²), str. 6-7

- pronaći specifične informacije u jednostavnim tekstovima s kojima se učenici susreću, poput pisama, brošura i kratkih članaka.

S obzirom na navedene obrazovne ishode ispituju se iste sastavnice kao na višoj razini učenja njemačkog jezika.

5.1.1. Slušanje s razumijevanjem

U ovoj ispitnoj cjelini ispituje se učenikova sposobnost globalnoga, selektivnoga i detaljnoga razumijevanja slušnoga teksta izgovorenoga razgovijetnim standardnim jezikom. Tekstne vrste koje se koriste u gimnazijskoj nastavi njemačkog jezika čine razni oblici kratkih monoloških i dijaloških tekstova kao što su, primjerice, dulji razgovori i rasprave, intervjui, izlaganja, predavanja, izvještaji, referati, kratki literarni tekstovi, biografski prikazi, reportaže, vijesti i sl. Osobe koje izgovaraju tekstove izvorni su govornici njemačkog jezika te govore uglavnom standardnim jezikom. Kao što se uvijek naglašava kada je u pitanju nastava stranog jezika, i ovdje bi tekstovi trebali biti bliski dobnoj skupini učenika.

Prema nastavnome planu i programu za gimnazije (B2 razina) u „Ispitnom katalogu za državnu maturu u školskoj godini 2010./2011.“ za njemački jezik²¹ navode se rezultati učenja. Prema tome učenik bi trebao moći:

- razumjeti ono što je izrečeno standardnim govornim jezikom, uživo ili preko medija o poznatim i nepoznatim temama koje se obično susreću u osobnome, društvenome ili obrazovnome području i to unatoč buci koja je prisutna u pozadini govora,
- razumjeti glavne misli tematski i jezično zahtjevnoga teksta o konkretnim i apstraktnim temama ako je iznesen standardnim govorom,
- razumjeti obavijesti i poruke konkretnoga ili apstraktnoga sadržaja koje su iznesene standardnim jezikom i uobičajenom brzinom,
- shvatiti bit predavanja, izlaganja, izvještaja i drugih oblika sadržajno i jezično složenih, ali dobro strukturiranih akademskih ili stručnih nastupa,
- s relativnom lakoćom pratiti živu raspravu između izvornih govornika,
- razumjeti snimke na standardnome jeziku koje su uobičajene društvenome ili akademskome životu te osim sadržaja prepoznati poglede i mišljenja govornika.

S obzirom na navedene obrazovne ishode u ovoj ispitnoj cjelini ispituje se može li učenik razumjeti glavne poruke, određene specifične informacije te pojedinosti, kao i osnovna i implicitna značenja koja prožimaju izgovoreni tekst.

Na osnovnoj razini (A2) učenja njemačkog jezika, ispituju se iste sastavnice, s obzirom na razinu ovladanosti jezikom, pred učenike se postavljaju sljedeći zahtjevi:

- razumjeti fraze i izraze koji se odnose na područja od neposrednoga interesa (npr. osnovni podaci o njemu, njegovoj obitelji i sl.) ako se govori polako i jasno,
- prepoznati temu razgovora koji se vodi u njegovoj nazočnosti ako se govori polako i jasno
- razumjeti osnovni smisao kratkih, jasnih i jednostavnih poruka

²¹ Maljković, Lj., Brekalo, M. i sur. (2010./2011.), (vidi bilješku²²), str. 7-8

- razumjeti i izvući bitne informacije iz kratkih snimljenih tekstova koji se bave predvidivim svakodnevnim temama

Pri ispitivanju vještina slušanja s razumijevanjem nema značajnih razlika osnovne razine (A2) u odnosu na višu (B2).

5.1.1. Pisanje

Sljedeća vještina koja se razvija još od polaska u školu, a ostatak školovanja nadograđuje je pisanje. Ispitivanjem pisanja kao elementa ocjenjivanja provjerava se učenikova sposobnost prikladnoga i točnoga izražavanja u pisanim oblicima jezičnih aktivnosti koje se poduzimaju sa svrhom ispunjavanja komunikacijskih ciljeva definiranih zadatkom.

Prema nastavnome planu i programu za gimnazije u „Ispitnom katalogu za državnu maturu u školskoj godini 2010./2011.“ za njemački jezik na razini B2²² učenik može:

- pisati jasne, opširne tekstove o različitim temama vezanim uz područje osobnoga interesa sintetizirajući i vrednujući informacije i argumente iz nekoliko izvora,
- napisati sastavak ili izvještaj u kojem sustavno razvija neku temu, navodi bitne argumente i pojedinosti koje podržavaju iznesena shvaćanja, objašnjava razloge za i protiv nekoga stajališta, navodi prednosti i nedostatke različitih rješenja,
- pisati duže tekstove u kojima izražava osjećaje, opisuje razne stvarne ili izmišljene događaje, vlastite doživljaje i iskustva, izriče pretpostavke, mišljenja, daje komentare, kritičke osvrte i slično,
- dovoljno bogatim vokabularom pisati o temama iz područja osobnoga interesa i o većini općih tema,
- mijenjati formulaciju da bi izbjeglo često ponavljanje,
- prikladno rabiti vokabular, premda ponekad može doći do zamjene ili pogrešnoga izbora riječi, no bez većih poteškoća ili zastoja u komunikaciji,
- ispravno rabiti gramatičke strukture iako se mogu pojaviti manje netočnosti u strukturi rečenice,
- dobro oblikovati razne tekstne vrste rabeći niz konektora.

Glavni je cilj provjere pisanja ispitati može li učenik u skladu s tekstnom vrstom, komunikacijskom svrhom i odnosom između pisca i čitatelja uporabiti prikladne jezične izričaje te formalni i neformalni registar, može li smisljeno i logički organizirati rečenice i odlomke u tekstu, pritom rabiti uobičajene načine strukturiranja teksta te u konačnici može li oblikovati jezično točan i razumljiv tekst.

Slično prethodnim vještinama i pisanje se može raslojavati na određene stupnjeve, ovisno o razini ovladanosti jezikom. Tako se na A2 ili osnovnoj razini određuju sljedeće sposobnosti koje bi učenik trebao imati, a to su:

- napisati niz jednostavnih izraza i rečenica povezanih jednostavnim veznicima poput *und, aber, weil* i sl.,

²² Maljković, Lj., Brekalo, M. i sur. (2010./2011.), (vidi bilješku²²), str. 7

- smisleno povezanim rečenicama pisati o svakodnevnim pojavnostima iz svojega okruženja, npr. ljudima, mjestima i sl.,
- napisati vrlo kratak i jednostavan opis određenih događaja, prošlih aktivnosti i osobnih iskustava,
- rabiti uski izbor osnovnoga vokabulara potreban za snalaženje u svakodnevnim situacijama,
- rabiti neke jednostavne strukture ispravno, pri čemu se još uvijek mogu potkrasti osnovne pogreške, primjerice učenik može zaboraviti na pravilan redosljed riječi u rečenici, ali je unatoč tomu jasno što želi reći.

Slično čitanju s razumijevanjem i slušanju s razumijevanjem, i ovdje su kompetencije A2 razine nalik onima na B2 razini.

6. Zaključak

Škola kao institucija uz odgoj i obrazovanje omogućuje također realizaciju važne funkcije i zadaće a to je razvijanje kompetencija i vještina, koje učenicima uz stjecanje znanja uvelike pomažu u mnogobrojnim situacijama svakodnevice. Kako već i sam školski kurikulum nalaže učenici trebaju biti spremni za otkrivanje svijeta u kojem žive, spremni na prihvaćanje novih društveno-kulturnih vrijednosti, a istovremeno spremni čuvati svoje vlastite vrijednosti i identitet. Znanje jezika jedno je od ključnih kompetencija koje pojedinac treba steći. Cilj suvremene nastave stranih jezika prema školskom kurikulumu usmena je i pisana komunikacijska kompetencija na stranom jeziku proširena elementima sociokulture, interkulturalne te čitalačke kompetencije. U učenju njemačkog jezika potrebno je njegovati sve nabrojane kompetencije. Svaku od njih potrebno je razvijati jer ako jedna nedostaje učenik neće potpuno ovladati jezikom.

LITERATURA

1. Häusler, M. (2008.), *Neobjavljena skripta metodike i didaktike njemačkog jezika*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za germanistiku, Zagreb
2. Häusler, M., i sur. (2010.), *Deutsch als Fremdsprache-Prüfung im Rahmen des kroatischen Zentralabiturs*. U: *Zagreber germanistische Beiträge: Jahrbuch für Literatur- und Sprachwissenschaft*, br. 19, str. 171-188
3. Heyd, G. (1991.), *Grundwissen für den Unterricht in Deutsch als Fremdsprache*, Verlag Moritz Diesterweg, Frankfurt am Main
4. Kurz, R. / Bartram, D. (2002.) *Competency and Individual Performance: Modelling the World of Work*. In I. T. Robertson, M. Callinan and D. Bartram (Eds), *Organizational Effectiveness: The Role of Psychology*, John Wiley, Chichester, str. 225-255
5. Maljković, Lj., Brekalo, M. i sur. (2010./2011.), *Ispitni katalog za državnu maturu u školskoj godini 2010./2011*, (http://dokumenti.ncvvo.hr/Ispitni_katalozi_10-11/Obvezni/IK-njem.pdf11.; pristup: 1.12.2011.)

6. Maljković, Lj., Gregetz, J. (2010.), *Njemački jezik na državnoj maturi: razina A2*, Školska knjiga, Zagreb
7. Pravilnik o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine, 27.09.2010.; <http://public.mzos.hr/Default.aspx?art=10195>; pristup: 10.12.2011.)
8. Vijeće Europe (2005.), *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje*, Školska knjiga, Zagreb
9. <http://www.scribd.com/doc/53190041/Anic-Klaic-Domovic-Rjecnik-stranih-rijeci> (pristup: 10.11.2011.)
10. http://www.zagreb.diplo.de/Vertretung/zagreb/hr/06/Bilaterale_Kulturbeziehungen/Bilaterale_Kulturbeziehungen.html (pristup: 9.12.2011.)
11. <http://public.mzos.hr/Default.aspx?sec=2246> (pristup: 13.12.2011.)

Summary

DEFINING STUDENT COMPETENCE IN GERMAN LANGUAGE TEACHING

Being a competent user of a foreign language is an important factor in achieving interculturalism and multilingualism as one of the basic foundations in preserving cultural and language diversity. This paper highlights the importance of competences in teaching and learning German language. The paper also accentuates the role of skills and learning objectives in the abovementioned process.

Key words: competence, skill, German language, learning, communication